IRONIA ÎN ACCEPȚIUNEA LUI WAYNE BOOTH. O POSIBILĂ CHEIE HERMENEUTICĂ ÎN INTERPRETAREA *PREDICII DE PE MUNTE*

CONF. DR. MARIUS DAVID CRUCERU
Universitatea „Emanuel", Oradea
marius.cruceru@gmail.com

Abstract: For most Romanian Evangelicals, the words „Jesus" and „irony" are totally unacceptable within the same sentence. Although there are numerous proofs that biblical authors (especially the prophets) made full use of irony, contemplating the possibility that Jesus was indeed „ironical" remains utterly inconceivable for the vast majority of Christians. Nevertheless, the *Gospel of Matthew* offers irrefutable evidence that at least some of its texts were written in an ironical key. The author attempts to redefine irony in the light of Wayne Booth's *A rhetoric of irony* and the results are applied to one of the best known but also controversial texts in the New Testament, *The Sermon on the Mount*, Matthew 5-7. *Eirwneia* as a rhetorical method could be a potential hermeneutic key for a better understanding of some of Jesus' claims, which would otherwise be impossible to understand as well as apply for practical purposes. As far as their literal sense is concerned, Jesus' sayings could be „rejected" in order to search for an alternative meaning, which is set in contrast with the former. The *ironic reconstruction*, as Booth dubs the process, could provide an alternative hermeneutic solution for one of the most disputed passages in *The New Testament*. Re-reading this text in the original language and also bearing in mind the original context should help us interpret the words of Jesus not only as „prophetic", but as „exclusivistic irony". The purpose of such a rhetorical enterprise is the establishment of a new hermeneutic community, the community of the new interpreters of the Law.
Keywords: irony, *εἰρωνεία*, *Sermon on the Mount*, ironical reconstruction, hermenutics, New Testament

1. Isus Ironicul?

Fie din pietate prost înţeleasă, fie din pricina contaminării termenilor, ba chiar din ignoranţă şi pripire, pronunţarea în aceeaşi frază a numelui „Isus" alături de „ironie" este un act interpretat de majoritatea evanghelicilor din România ca fiind la graniţa blasfemiei. Isus nu poate fi „ironic", adică „răutăcios", „batjocoritor", „sarcastic", el este neapărat blând, bun, plin de dragoste şi n-ar ridiculiza pe nimeni niciodată. Depictarea lui Isus precum un personaj lipsit de ascuţişul sabiei din gura sa este parte a unei folcloristici teologice transdenominaţionale în acest moment, dar nu are legătură cu spiritul Evangheliilor. Isus-ul victimă sigură, permanent

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

senin, într-o definiţie a blândeţii care duce mai degrabă spre emasculare, este imaginea cea mai populară în bisericile protestante, dar, din păcate, tot mai mult prezentă şi în bisericile tradiţionale, care renunţă la Isus-ul încruntat, *Pantocratorul*, în favoarea unei imagini convenţionalizate.

Din această pricină, pe de o parte, dar şi din cauza faptului că ironia este plasată în mod ignorant adesea între „bășcălie" şi „sarcasm", pe de altă parte, ironia nu mai poate fi percepută ca parte a unui act didactic. Din cauza îndepărtării de înţelegerea iniţială asupra termenului şi conceptului, *Isus Ironicul* pare a fi cu totul străin de spiritul generos, împăciuitor al Evangheliilor.

Aceste două probleme de interpretare, imaginea deformată a lui Isus şi înţelegerea vulgară asupra ironiei, generează tensiune asupra interpretării tuturor pasajelor evanghelice în care discursul Mântuitorului se aspreşte, dar nu numai. Pasaje care sunt interpretate de obicei în cheia hermeneutică a discursului paideutic, pierd din semnificaţie prin exilarea ironiei în afara spaţiului retoric pe care l-ar dezvolta Isus.

Am ales spre exemplificare *Predica de pe Munte*, cel mai cunoscut discurs cristic, plasat de obicei în sfera didacticismului catehetic şi a retoricii moralizatoare, pentru care am dori să oferim o alternativă de înţelegere în lumina unor cercetări din literatura de specialitate, cu referire specială la cartea lui Wayne Booth, *The Rethoric of Irony*, din 1974. Considerăm că acest text, care prezintă condensat o parte a învăţăturii lui Isus, are destule pasaje care pot fi revizitate pentru a demonstra că unele interpretări ratează şi spiritul în care Isus vrea să îşi înveţe ucenicii, dar şi înţelegerea formei în care didactica Mântuitorului se articulează.

Predica de pe Munte a fost interpretată în mod tradiţional ca un rezumat al întregii învăţături date de Isus Cristos, un fel de „platformă-program" a împărăţiei lui Dumnezeu. Textul este considerat un tratat de morală, deci aplicabil în genere, dar orice cititor onest descoperă la prima citire că aproape toate secţiunile, citite literal, sunt inaplicabile. Cum rezolvăm aceste dileme: nu trebuie să juri, dar să fii cu totul credibil numai rostind un simplu „Da" sau „Nu"; poţi divorţa din pricină de curvie, dar este posibil să te numeşti preacurvar doar pentru că te-ai uitat după o femeie; ba mai mult, chiar ar trebuie să îţi scoţi ochii, să îţi tai mâinile şi picioarele, dacă ochiul te va fi îndemnat spre păcat; să ai grijă la închinarea comunitară, gândindu-te nu la ceea ce ai putea avea împotriva altuia, ci, mai mult decât atât, la ce ar putea avea altul împotriva ta etc.

Dacă studiem mecanismele ironiei şi le aplicăm acestui text, atunci întregul discurs nu poate fi interpretat altfel decât precum o structură mega-ironică. Zisele lui Isus în înţelesul lor literal trebuie „respinse" (în înţeles tehnic, ca parte a procesului de înţelegere a ironiei), după care trebuie să căutăm o alternativă. Alternativa nu poate fi găsită decât în contrast, şi, apoi, dacă tot este găsit răspunsul, ne stabilizăm în noua înţelegere. Se pare că, dacă urmăm procesul de re-construcţie ironică sugerat de Booth, putem găsi soluţii viabile la imposibilele cerinţe din predică.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

O problemă secundară la care vom face referire este problema comunităţilor hermeneutice create în urma discursului: mulţimea celor care vor fi înţeles ironia şi mulţimea celor excluşi tocmai din pricina faptului că nu au priceput. Este gura lui Isus o sabie cu două tăişuri, una pentru cei care ascultă şi par că pricep, alta pentru cei care ascultă şi chiar pricep? Este oare publicul lui Isus împărţit pe parcursul întregii Evanghelii în complici la ironiile sale şi ironizaţi? Se pare că da. Pentru a atinge acest obiectiv trebuie salvată ironia din spaţiul creat între batjocură şi cinism pentru a-l utiliza ca termen tehnic în înţelegerea unor pasaje din discursurile cristice şi apoi, în acest fel, într-un proces mai lung, să restaurăm un Chip al lui Isus deja prea demult dispărut din cristologia populară.

1.1. Ce este ironia? O posibilă definiţie – *εἰρωνεία*

I r o n i a este acea figură a gândirii care presupune dedublarea sensului. Astfel putem vorbi despre sensul intenţionat şi sensul aparent sau literal, chiar despre o tensiune antonimică între ce se aude şi ceea ce se înţelege. Ironia presupune o răsturnare a sensului iniţial, dar nu numai, poate fi o aprofundare a sensului iniţial, o rescriere a expresiei literale la un alt nivel. Ironia nu este neapărat sinonimă cu batjocura mascată, cu ridiculizarea cinică, victimizarea nemiloasă a naivului exclus din cercul interpretativ al ironizatorului şi al spectatorului, deşi poate fi şi „o insultă ascunsă în forma unui compliment, o satiră realizată cu frazeologia unui panegiric", în cuvintele lui James Hogg. Tocmai din pricina proceselor suportate de această figură a gândirii, ironia aproape că scapă definiţiei ori este plasată în familia greşită.

Privind spre filozofia antică, ironia prezintă o componentă epistemică. Socrate „face pe prostul", se face că nu pricepe, pentru a-şi călăuzi ucenicii spre adevărata înţelegere. Disimularea cunoaşterii nu este în acest caz nici în zona minciunii şi nici în cea a ipocriziei, ci are ca scop închiderea celui mai uşor drum al cunoaşterii, cel al presupoziţiilor puternic înrădăcinate în mintea auditoriului, şi deschiderea unui alt drum nou spre realitate. Pentru a se putea realiza aceasta, trebuie să existe un set de presupoziţii care trebuie împărtăşite neapărat şi de ironizant şi de ironizat până în momentul în care ironizantul, creată fiind „o situaţie hermeneutică imposibilă" (Muecke 1969: 28), rezolvă direct sau indirect dilema. În momentul dezvoltării ironiei trebuie să se creeze ori o schizoidie de nerezolvat, ori o ieşire din dilemă prin crearea unui nou sens al expresiei de rezolvat datorită contextului. Booth (1974: 6) spune că ceea ce creează diferenţa dintre ironie şi celelalte forme de comunicare este rolul pe care contextul îl joacă: „contextul este totul".

Cea mai simplă definiţie pentru ironie? A spune un lucru, înţelegând altul? Da, dar aici trebuie adăugaţi câţiva parametri fără de care ironia nu se poate susţine: nu numai contextul în care aceasta este articulată, ci şi comunitatea care receptează mesajul.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

1.2. Contextul ironiei

Ironiei îi sunt necesare contexte cu lungime diferită pentru a fi realizată: a) utilizarea unei expresii cu un înţeles cu totul diferit faţă de sensul literal (Deşteptule!) fără un context foarte larg, dar realizabilă prin intonaţie, fie b) folosirea unei expresii într-un context în care tocmai contextul învecinat realizează contrastul dintre înţelesul dorit şi cel literal. (Divorţul din pricină de preacurvie) sau c) folosirea unui context întreg complex pentru a construi o situaţie neaşteptat opusă începutului („Aţi auzit că s-a spus, dar eu vă spun!"). Astfel, se obţine un dezacord între orizontul hermeneutic iniţial şi ceea ce este de înţeles în final. Rezultatul este adoptarea unui nou orizont de aşteptare hermeneutică.

Încă de la antici definiţia ironiei, mecanismele acesteia, problema contextului şi a comunităţii interpretative au fost probleme pe care le-au abordat în aşa fel încât observăm o rafinare a definiţiilor şi termenilor tehnici de la Platon (Socrate), via Aristotel, spre Cicero şi apoi la Quintilian. Cicero merge în aceeaşi tradiţie cu *Retorica* (1379-1382b) lui Aristotel şi cu accepţiunea acestuia asupra ironiei din *Etica Nicomahică*. Aici ironia este văzută ca ridiculizarea oponentului, pretinzând seriozitatea. Dar ironia nu este numai atât. Ironia de acest tip, aristotelic, este cea prin care se arată condamnarea faţă de adversar. Este o formă de „înşelare" retorică cu scopul obţinerii adevărului, la fel ca în cazul lui Socrate. Aristotel, în *Retorica* (1420), spune că ironia este o formă de a intra în conflict cu rivalul, „el spune asta, pe când eu spun asta", iar adevărul poate aparţine numai unuia dintre noi. Stratagema ironiei este ţintită spre a-l face pe spectator să decidă cui aparţine adevărul[1]. Iată deci că miza ironiei pentru antici nu este alta decât obţinerea adevărului însuşi.

În felul acesta este construită toată *Predica de pe munte*. Matei încearcă să sublinieze contrastul dintre perspectiva lui Isus asupra „Împărăţiei lui Dumnezeu" şi percepţia falsă a auditoriului asupra acesteia. În acest joc al ideilor cititorul trebuie să decidă care este adevărul, cel spus de cărturarii Legii sau cel spus de Noul Profet, Isus.

Ironia, după cum s-a văzut, nu este un fenomen simplu, izolat de context. Contextul este esenţial dezvoltării unei ironii perceptibile. Filtrul lui Booth (1974: 5) pentru identificarea ironiei presupune neapărat raportarea la context şi la o comunitate hermeneutică. Iată cele patru mărci ale ironiei în concepţia sa:

a) I n t e n ţ i o n a l i t a t e a. Ironiile sunt intenţionate. Intenţionalitatea nu poate fi însă deconspirată decât în funcţie de context.

b) C o d i f i c a r e a. Ironiile reprezintă afirmaţii „sub acoperire", dar descifrabile într-un limbaj care presupune o complicitate a autorului cu un terţ sau chiar cu ironizatul însuşi. Ironia presupune neapărat o reconstrucţie hermeneutică în context.

[1] Vezi toată discuţia din Dane (2011: 45-49).

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

c) S t a b i l i z a r e a. Ironiile pot fi stabile sau fixe. Odată construite în sens, cititorul nu mai poate practica „demolări şi reconstrucţii ale sensului". Ironia se consacră în contextul creat şi/sau chiar dincolo de acesta.

d) F o c a l i z a r e a. Ironiile sunt finite în aplicaţie şi focalizate.

Iată deci că ironia presupune neapărat două sensuri, dar în tensiune, în contrast, unul dintre sensuri fiind răsturnat, opozabil sau opus sensului natural, literal, facil. Cele două sensuri nu pot fi descifrate decât într-un context bine conturat în comunitatea minimală formată de ironizant şi ironizat.

Ironia, dacă este judecată şi din perspectiva structurii interne, face parte dintr-o familie de figuri ale gândirii în care există şi comparaţia şi alegoria, familie în care trebuie corect plasată pentru a fi înţeleasă corect. Alegoria, comparaţia presupun şi una şi cealaltă, deopotrivă cu ironia, similitudinea. Spre deosebire de celelalte figuri înrudite, ironia se izolează prin crearea contrastului, prin ton (Deşteptule!), context, gestică etc.

Tocmai prin aceasta diferă ironia de alte figuri ale gândirii, şi anume că îi sunt necesari cei patru paşi ai interpretării, afirmă Booth (1974: 16). Şi alegoria şi ironia au nevoie de contexte diferite, ironia însă are nevoie de un construct de susţinere mult mai solid. *Predica de pe Munte* este, ca şi *Epistola lui Iacov*, un astfel de construct, care zideşte premisele interpretative în primele secvenţe, construind apoi în spirală. Comparaţia poate fi extinsă, metafora poate fi complexă, însă contextual ironiei trece dincolo de limitele în care poate fi înţeleasă figura de stil simplă.

2. Ce se întâmplă între ironizant şi ironizat?

De ce este atât de greu să înţelegem ironia? Majoritatea teoreticienilor ironiei afirmă că pentru înţelegerea ironiei de către ironizat şi de către complici este necesară îndeplinirea unor condiţii epistemice minimale: atât ironizantul cât şi ironizatul trebuie să facă parte din aceeaşi cultură, să cunoască capcanele lingvistice şi stilistice ale limbii în care dialoghează. Ori tocmai aici stă problema înţelegerii ironiei dintr-un text precum textul biblic, faptul că nu avem posibilitatea de reconstrui corect cultura vremii, problema limbii diferite şi a traducerilor „trădătoare", problema genului literar (avem de-a face cu o predică adresată iniţial unui alt auditoriu decât îl imaginăm).

Din această pricină suntem incapabili de a înţelege unele ironii cristice. Prezentăm toate cele cinci „infirmităţi ale destinatarului" (Booth 1974: 222) incapabil de înţelegerea ironiei: ignoranţa, lipsa capacităţii de atenţie, prejudecăţile, lipsa exerciţiului, inadecvarea emoţională.

2.1. Reconstrucţia ironică

Ce deosebeşte ironia de celelalte figuri ale gândirii? Reconstrucţia. Ce presupune acest proces? Booth (1974: 11, 13-16) redă cei patru paşi ai reconstrucţiei:

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

a) R e s p i n g e r e a. Destinatarul comunicării trebuie să respingă înţelesul literal al celor spuse şi să fie în stare să recunoască o dezacordul între ceea ce aude şi ceea ce ştie. Tonul şi atmosfera dau un alt înţeles cuvântului *deșteptule!*

b) A l t e r n a t i v a. Ascultătorul trebuie să caute înţelesuri alternative şi să se pregătească pentru o interpretare diferită. Dacă *deșteptule* nu înseamnă ceea ce pare, atunci trebuie căutate alte sensuri. De ce oare nu sinonimice, ci opuse?

c) D e c i z i a. Destinatarul ia anumite decizii asupra sistemului de gândire al autorului. Autorul doreşte de fapt să spună *Prostule!* Receptorul este invitat să facă o alegere între două sau mai multe alternative, unele excluse fiind tocmai de conflictul logic. între sensul inițial al cuvântului *deșteptule* şi cel opus, *prostule*. Pentru a fi realizată această alegere, trebuie să se țină cont de ce ştie şi autorul şi receptorul, de lumea comună.

d) A l e g e r e a. Ascultătorul alege noul înţeles bazat pe sistemul de gândire al autorului, aşa cum îl înţelege acum. Receptorul îşi asumă noul sens construit şi îşi stabileşte şi delimitează înţelegerea în noii parametri: „Îmi spune *prostule!*".

În acest proces participă şi emitorul mesajului şi destinatarul, care trebuie să împărtăşească cel puțin o parte dintre informații, tipare de gândire. „The whole thing cannot work at all unless both parties to the exchange have confidence that they are moving together in identified patterns" (Booth 1974: 13). Există o anume intimidate - am putea fi ironici fără intimidate? - se întreabă Booth (1974: 15), un dicționar comun de termeni minimal, un aparat conceptual comun. Fără acest spațiu comun, ironia este ratată, este ca o săgeată irosită.

Booth este criticat de Paul DeMan, care, ducând discuția la nivelul semanticii aşezând accentul pe complexitatea procedeului ironic, înlocuieşte explicația lui Booth cu o metaforă mai complexă, care porneşte de la ideea că ironia este un proces de distrugere şi reconstruire a sensurilor.

> „The four steps of reconstruction provide a rudimentary outline of „a highly complex process that implies tearing down one habitat [of meaning] and building another in a different spot". In the split second of recognition where one set of meanings is „destroyed" – there is displacement – and reconstruction begins. The old „house of meaning" is barely dismantled when the reader begins building another „house of meaning" to meet the demands of irony. Usually the ironic meaning is placed in a superior position above the rejected „literal" meaning. It is from this superior vantage point that the reader joins the author, and a host of readers, in the smug knowledge that they „got it". A community is then created through the use of irony"[2].

Booth deopotrivă, prin teoria reconstrucției, ne aminteşte la rândul său faptul că procesul de articulare a ironiei este un proces complex, care are implicații epistemice, presupune o diferență de potențial informațional, angajează componente psihologice, sentimentale (atacul orgoliului). Acest lucru este ilustrat foarte bine prin imaginea celor două puncte ale călătoriei ironice, între punctul

[2] Vezi pe larg critica lui DeMan (1983: 187-228).

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

iniţial-literal şi cel final, unde are loc torsiunea de sens (nu întotdeauna este o răsturnare completă a sensului, un antonim, ca în cazul *deşteptule – prostule*).

Pe de altă parte, ironia poate fi o adevărată capcană epistemică, pentru că ne poate abate din calea dreptei înţelegeri, produce deteriorarea parcursului hermeneutic, ne aruncă pe căi lăturalnice, înşelându-ne atenţia. Atunci când credem că am înţeles, de fapt atunci se naşte „poanta" care ne distrage şi ne păcăleşte pe drumul ironizantului. Ironia oferă obstacole în dezlegare şi pentru că atunci când încercăm reconstrucţia, trecem prin aceleaşi procese ca în cazul traducerilor, folosind cunoştinţele, dacă acestea există, de limbă, cultură, lexic, stil, cunoştinţe pe care presupunem că le avem despre autor. „Reading irony is in some ways like translating, like decoding, like deciphering, and like peering behind a mask" (Booth 1974: 33). Presupoziţia pe care o împărtăşim în interpretarea ironiei este că şi ironizantul şi cititorul împărtăşesc aceeaşi platformă conceptuală, ideatică, lexicală, dar nu trebuie să uităm faptul că prin ironie tocmai platforma este clătinată şi modificată tocmai în timp ce încercăm să o găsim, sensurile sunt deconstruite-reconstruite, contextul este fluid, chiar platforma pe care stăm se clatină (Booth 1974: 35).

Ironia presupune două poziţii, după Booth, este ca mişcarea între două clădiri cu două înălţimi diferite, transferul de la o poziţie la alta nu trebuie realizată de emitor, ci performată de receptor. În acest sens, ironia este o ademenire de pe un teritoriu comun, pe care împărtăşim acelaşi set de credinţe şi idei, într-o nouă lume, în care orizonturile se deschid pentru cititor. Ironia, în acest sens, este un act *paideutic*, un act de călăuzire *matethică* într-o comunitate exclusivistă.

2.2. Comunitatea hermeneutică a ironiei

Ironia, chiar în înţelesul ei vulgar, presupune nişte actori ai comunicării şi pentru a fi eficientă presupune un victimizator, o victimă şi un complice. Ironia nu-şi are efectul deplin fără asistenţa care trebuie satisfăcută *katarhic*. Ironizantul nu are satisfacţia deplină fără a crea o comunitate care să-i aprecieze actul faţă de ironizatul aflat în afara cercului hermeneutic.

> „Irony is a form of utterance that postulates a double audience, consisting of one party that hearing shall hear and shall not understand, and another party that, when more is meant than meets the ear, is aware both of that more and of the outsiders' incomprehension" (Fowler 1994: 295).

Ironia creează neapărat două comunităţi, cea a celor care înţeleg, o comunitate care deţine sensurile noi, şi o comunitate a victimizaţilor, a celor care nu înţeleg ce se întâmplă. Prin ironie se creează o discontinuitate cu o comunitate şi premisele apartenenţei la o comunitate nouă. Ironia poate presupune un complot împotriva unui inocent, care este exclus iniţial sau permanent din comunitatea celor care împărtăşesc acelaşi trunchi limbă, cunoştinţe. În înţelegerea lui Booth, realizarea

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

ironiei depinde de existența unei victime, dar nu numai. Uneori, construirea unei comunități care împărtășește aceleași valori este mai importantă decât excluderea victimelor naive, astfel se creează mai degrabă o comunitate a credinței (engl. „community of believers"), care implicit înseamnă excluderea unora (Booth 1974: 28-29) și primirea altora. În acest fel putem exclude ridiculizarea, satira, batjocura, ca funcțiune principală a ironiei. Ironia cu funcție selectivă poate fi o posibilă opțiune pentru a înțelege textul din Mat. 5-7.

Pentru Booth (1974: 31), ironia este instrumentul prin care se circumscrie o comunitate a predicatorului și ascultătorului ca unii care fac parte din aceeași comunitate hermeneutică sau ascultătorul este ademenit într-o nouă lume a înțelegerii de predicatorul, care descrie, tocmai prin răsturnarea ironică, o altă lume a înțelegerii din care amândoi vor face parte. „Total strangers, we had just performed an intricate intellectual dance together, and we knew that we were somehow akin".

În același sens, Isus, prin rostirile sale șocante, delimitează comunitatea ucenicilor de restul poporului, de cei care aud, dar nu înțeleg, văd, dar nu cunosc. Ucenicii săi sunt adevărații profeți, cei inițiați, adevărații urmași ai proorocilor, și tocmai din această pricină vor fi prigoniți precum aceia, ei sunt adevărații interpreți ai Legii, ei sunt și doar ei sunt aceia cărora li se aplică „fericirile". Cu o singură condiție, să înțeleagă spusele sale pline de putere. Astfel, putem spune: „Fericiți sunt aceia care înțeleg ironia".

3. „Fericiți aceia care înțeleg ironia"

Există o bibliografie destul de bogată referitoare la prezența ironiei atât în Vechiul Testament, cât și în Noului Testament, în special asupra Evangheliilor și Epistolelor Pauline. Evangheliile sunt pline de pasaje ironice, dar nevizitate sau nesesizate din pricina unei hermeneutici excedentar pietiste. Cuvintele lui Isus sunt ocolite, deși sarcasmul este evident în Mat. 23[3]. Este imposibil să nu vedem situațiile ironice din Ioan 18:28 când iudeii se grăbeau să meargă acasă ca să sacrifice mielul pascal, grăbindu-se de fapt să îl jertfească pe adevăratul Miel Pascal, pe care însă nu l-au recunoscut. În textul din Luc. 23:18-19 ni se relatează cum poporul strigă să fie eliberat Barabbas, care ar putea însemna, în traducere, „fiul tatălui", sacrificându-l pe adevăratul Fiu al Tatălui. În Mat. 27:24-26, spălarea pe mâini nu l-a eliberat pe Pilat de vină, iar în Mat. 27:25, poporul strigă „sângele Lui să fie asupra noastră". Ironia stă în faptul că tocmai acest lucru s-a întâmplat: sângele lui a fost asupra tuturor, gata de a spăla acest păcat și întârziind mânia lui Dumnezeu. Marc. 15:16-20 ne relatează că Isus este batjocorit ca „Rege al Iudeilor". De fapt, Regele regilor stătea chiar în fața lor. Și exemplele pot continua chiar cu ironii mai subtile ca cea din Marc. 11:17 în care, dacă pricepem contextul cultural original, putem înțelege că Isus se disociază și de zeloții ultranaționaliști

[3] Toate citatele biblice, în afară de cele care apar în interpretarea autorului, sunt preluate din ediția Cornilescu (1924).

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

care se manifestau ca nişte tâlhari, nu numai de cei care erau oamenii sistemului de la Templu (Dormandy 2003: 333).

Probabil una dintre cele mai frumoase ironii de situaţie este cea din Luc. 24. Autorul ştie adevărul; Isus, personajul principal, ne este complice, ştie adevărul; noi, ca cititori tocmai ştim adevărul. Victimele? Cei doi ucenici, care sunt puşi în situaţia în care îl informează pe „Străin" asupra celor întâmplate, mirându-se că acesta nu ştia chiar nimic. Cu toţii suntem complici în faţa acestor naivi care nu ştiu că îi explică lui Isus, chiar evenimentele în care fusese personajul principal. Noi, ca cititori, suntem luaţi complici alături de autor împotriva celor două victime. Aceştia vor părăsi „comunitatea orbilor spirituali" pentru a trece de partea celor „cu ochii deschişi" în momentul frângerii pâinii şi după explicarea cuvintelor profetice.

Poate că numai *Evanghelia după Ioan* depăşeşte *Evanghelia după Matei* în încărcătura de ironie de situaţie şi de limbaj, dar în nici un caz în ce priveşte limbajul dur al Mântuitorului. Fariseii încearcă să îl prindă pe Isus şi sfârşesc prin a fi ei înşişi prinşi şi judecaţi într-un limbaj tăios (Mat. 22:15-16 şi 23). Ironia din final este tragică, Isus este batjocorit ca Rege al Iudeilor, Rege însuşi fiind (Mat. 27). Aşa cum arată Booth (1974: 222-227), ignoranţa, neatenţia, prejudecata, lipsa antrenamentului, predispoziţia sufletească pot fi principalele obstacole în calea înţelegerii ironiei. Oare nu sunt acestea obstacole în faţa oricărui proces hermeneutic?

Ignoranţa asupra contextului cultural, asupra limbii originale, asupra situaţiei de viaţă, ratarea percepţiei asupra conflictului iniţial, prejudecăţile asupra personajelor, Predicatorului, lipsa antrenamentului în citirea unui text de acest gen, o predică scrisă, presetările emoţionale, o reverenţă indusă, care ne poate bloca atunci când citim un text biblic cu totul altfel decât în cazul altor texte, toate acestea ne blochează mecanismele hermeneutice, mai ales că avem de-a face cu un text atât de cunoscut, celebru şi cu atât de multe presiuni hermeneutice istorice, venite din comentariile tradiționale.

3.1. Exemple de posibile reconstrucții ironice în *Predica de pe munte*

Când analizăm *Predica de pe Munte* din Evanghelia după Matei nu trebuie să uităm câteva lucruri care par observaţii la îndemâna cititorului neavizat şi totuşi scapă cercetătorului. Din această cauză avem atât de multe comentarii care nu găsesc în *Predica de pe Munte* mai mult decât un minitratat de morală şcolărească. Nu trebuie să uităm că nu este vorba despre o predică în sensul discursului oral. Este un text scris şi trebuie tratat ca atare[4]. Predica lui Isus este transcrisă de Matei şi transpare viziunea mateană asupra învăţăturii[5]. Limba originală a predicii nu este limba greacă şi cultura originală a predicii este lumea greco-romană. Este limba aramaică şi trebuie să investigăm cultura iudaică din secolul I. Destinatarii iniţiali au fost evreii. Învăţătura nu este îndreptată către popor în prezenţa ucenicilor, ci către ucenici,

[4] Vezi dezvoltarea presupozițiilor de lectură în Cruceru (2010: 17-22).
[5] Vezi, pentru comparație, *Predica de la Câmpie* din *Evanghelia după Luca*.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

care sunt învăţaţi în prezenţa poporului, aşa cum se întâmplă şi în capitolul 13. Textul predicii a funcţionat şi independent, dar face parte dintr-un construct mai amplu, *Evanghelia după Matei*, şi nu-l putem interpreta desprins de acesta. Portretul principal în predică este cel al Tatălui, iar tema centrală se construieşte în jurul Noului Profet care interpretează Noua Lege pentru noua comunitate hermeneutică, ucenicii. Isus nu desfiinţează Legea, dimpotrivă, recurge la o exegeză intensificatoare a acesteia. Textul poate fi lecturat din perspectiva ironizării celor care credeau că împlinesc Legea. Este ironizat şi desfiinţat modul în care cărturarii şi fariseii înţelegeau şi interpretau Legea. Textul, foarte scurt pentru un program filozofic, pare să nu prezinte coerenţă formală, fiind, la prima vedere, un şir de învăţături rostite fără vreun criteriu de organizare internă. Presupunem o structură atent construită, după cum o structură bine definită poate fi analizată în întreaga evanghelie.

Acestea fiind precizate, schema lui Booth se poate aplica astfel: R.A.D.A. (Respingerea, Alternativa, Decizia, Alegerea) la textul *Predicii de pe Munte*.

3.1.1. Fiți fericiți... în necazuri! (Mat. 5:1-16)

Chiar prin felul în care este construit textul *Fericirilor,* pe fiecare secvenţă, prin structura asemănătoare oximoronului, fiecare fericire reprezintă o exprimare care conţine toate elementele unei ironii: fericiţi cei săraci? Fericiţi cei ce plâng? Fericiţi cei milostivi? Soluţia trebuie căutată dincolo de interpretarea literală.

Soluţia de interpretare pe care o propunem (Cruceru 2010: 29-44) pentru această secvenţă în lumina altor lecturi[6], se construieşte în jurul ideii că noroadele ar fi ascultat predica grupate pe grupuri delimitate în conformitate cu statutul social, în faţă cei bogaţi, în spate cei săraci şi schilozi. Dacă aşa ar sta lucrurile, atunci chiar ordinea fericirilor în sine este ironic structurată de Isus, el adresându-se mai întâi celor din spate, ignorându-i pe cei din faţă, apăsându-i cu un viitor sumbru pe ucenici. În acest context, „fericirea" este cu totul redefinită prin singurul mijloc aflat la dispoziţie, reconstrucţia ironică. Adevărata fericire şi bucurie vin din prigoană, din necaz, din nenorocire? După schema lui Booth, trebuie respins înţelesul facil, trebuie căutată alternativa, trebuie luată decizia unei alte interpretări, după care urmează stabilizarea în noul sens. Fericirea nu poate însemna necazul, atunci înseamnă că Isus vorbeşte despre o altă fericire, despre o altfel de răsplată şi această domnie, mângâiere, stăpânire trebuie să fie una spirituală (Zodhiates 1998). Îndemnul lui Isus „Fiţi fericiţi!", în contextul de atunci, putea însemna fie un scandal, fie o învăţătură încriptată, de descifrat de către o comunitate care este chemată să înţeleagă aluzia ironică.

[6] Vezi Cousland (2002), în mod special „The Crowds as a Literary Construct", p. 43 şi „The Distincion of Mathew Ochlos", p. 39 şi, de asemenea, McNutt (1999: 199-205), despre statutul femeilor şi stratificarea socială.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

3.1.2. Fiți desăvârşiți şi sfinți... răi fiind! (Mat. 5:17-48)

Într-o lume a prescripţiilor care coborau până la nivelul zeciuielii din izmă şi mărar, într-o cultură religioasă a interdicţiilor şi cerinţelor detaliate în împlinirea Legii, Isus le vorbeşte ucenicilor despre ceea ce trebuie să facă, după ce le va fi spus cum trebuie să fie: fericiţi în ciuda oricărei deznădejdi. Pilonii ideatici pe care se construieşte următorul pasaj sunt în „voi *sunteți*" (Mat. 5:13-14) „ca *să fiți fii* ai Tatălui" (Mat. 5:45) şi „voi *fiți desăvârșiți*" (Mat. 5:48).

Chemarea lui Isus este imposibilă, pretenţiile halucinante. Aici trebuie să intervină primul pas al rejectării înţelesului la îndemână. După ce face aluzie la modul în care era împlinită Legea de către cărturari şi farisei, în textul din Mat. 5:20 le cere celor needucaţi şi simpli să depăşească orice performanţă realizată de aceşti campioni ai religiei: Isus le cere nici mai mult nici mai puţin decât să fie desăvârşiți, sfinți. Standardul? Dumnezeu însuşi. Nimic mai puțin.

Dacă nu ne salvăm prin interpretarea ironică, alegând o alternativă, textul devine o capcană. Porunca Domnului trebuie împlinită, dar este imposibilă. Atunci trebuie găsită o altă cale. Aceasta se descoperă fie în contextul lărgit, fie prin alt suport interpretativ. În contextul mai larg al Evangheliei soluţia apare prin ascunderea în El, Singurul care poate împlini în mod desăvârşit Legea, Singurul care este deopotrivă cu Tatăl. Fără reconstrucţia ironică a respingerii primei alternative şi stabilizarea într-un sens alternativ, porunca de a fi potrivit cu Tatăl în sfinţenie este o eroare.

Isus spune că nu a venit să strice Legea şi proorocii, dar tocmai acest lucru face, preia o expresie din Lege şi în pasajul „Aţi auzit că s-a zis, dar eu vă spun" reinterpretează Legea într-un mod cu totul nou, în aparenţă stricând-o. Contrastul creat între pretenţie şi realizare nu poate fi rezolvat decât în cheie ironică, adică sondând după o alternativă acceptabilă.

Pe fondul pe care suntem chemaţi la imposibil, nu asemănarea cu Dumnezeu, ci sfinţenia lui Dumnezeu, suntem încărcaţi cu vina unei uciderи pentru o jignire (Mat. 5:21-22); un simplu conflict devine contaminare ritualică (Mat. 5:23-26); o simplă privire spre sexul opus este deja preacurvie (Mat. 5:27-30), cu o soluţie cu totul ironică: scoaterea ochilor, tăierea mâinilor şi picioarelor; renunţarea la viaţă este calea pentru a trăi ca el; divorţul devine pricină de curvie mai grozavă, alternativa fiind între moartea soţiei (cartea de despărţire pentru curvie) şi iertare (Mat. 5: 31-32); jurământul este un act de deconstrucţie, opus celui pe care l-a făcut Domnul Dumnezeu în Geneză, este chiar un atac asupra creației (Mat. 5:33-37); renunţarea şi pierderea devin act de justiție (Mat. 5:38-42) şi toate acestea ca să fim „fii ai Tatălui"[7].

Probabil că punctul climactic al predicii este în aceste versete din capitolul 5, unde ironia asupra cărturarilor şi fariseilor este perfectată.

[7] Vezi dezvoltată toată această parte în Cruceru (2010: 67-104).

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

„[45] ca să fiţi fii ai Tatălui vostru care este în ceruri; căci El face să răsară soarele Său peste cei răi şi peste cei buni şi dă ploaie peste cei drepţi şi peste cei nedrepţi. [46] Dacă iubiţi numai pe cei ce vă iubesc, ce răsplată mai aşteptaţi? Nu fac aşa şi vameşii? [47] Şi dacă îmbrăţişaţi cu dragoste numai pe fraţii voştri, ce lucru neobişnuit faceţi? Oare păgânii nu fac la fel? [48] Voi fiţi, deci, desăvârşiţi, după cum şi Tatăl vostru cel ceresc este desăvârşit".

3.1.3. Fiți „ipocriți"... ca să nu fiți ipocriți! (Mat. 6:1-18)

Practicarea în mod vizibil a ritualului era ceva comun în vremea acestui discurs. Isus atacă această practică îndemnându-i pe ucenici să recurgă la discreție totală când fac milostenie, ba chiar să devină „ipocriți" când postesc, ascunși când se roagă.

Ironia, atunci când se vorbește de milostenie, stă în situația creată în original prin termenul grecesc (verbul *ἀποδίδωμι* înseamnă 'a da înapoi'). Dumnezeu care vede cum dai îți dă înapoi, dacă în ascuns dai, în ascuns îți va da înapoi. În mod ironic cel ce risipește lui își dăruiește. În cazul postului, dacă ipocriții (gr. *οἱ ὑποκριταὶ*, termen care înseamnă și 'actori') se arată că postesc strâmbându-și fețele, îndemnul ironic stă în „fabricarea" unei fețe de sărbătoare, deci tot o formă de înșelare, de ipocrizie: să te speli, să nu știe nimeni că postești.

Este de sesizat faptul că termenul *neprihănire* în tot contextul suferă o deplasare semantică: „Luați seama să nu vă îndepliniți neprihănirea voastră înaintea oamenilor, ca să fiți văzuți de ei; altminteri, nu veți avea răsplată de la Tatăl vostru care este în ceruri". În acest context, gr. „*δικαιοσύνη*" înseamnă 'viața religioasă', nicidecum 'starea sufletului în raport cu Dumnezeu', dar textul trimite finalmente tocmai la acest sens al termenului, 'îndreptarea' față de Dumnezeu. Îndemnul lui Isus la „ipocrizie" și ascundere nu poate fi decât unul „fals" în context ironic. Primul sens trebuie respins pentru a căuta un al doilea sens în care ne stabilizăm: viața religioasă trebuie să fie discretă, în ascundere față de oameni, pentru a nu afecta relația cu Dumnezeu care în ascuns se arată.

Rugăciunea *Tatăl nostru*... este un caz care trebuie tratat aparte. Cele zece secvențe rostite în rugăciune ne conduc într-o capcană în care păşim ademeniți de câteva formule de început. Frazele care urmează acestora sunt devastatoare: adevărată condamnare la moarte este „și iartă-ne precum iertăm!", expresie repetată în următoarele două versete din încheierea rugăciunii. Fiecare dintre cele zece fraze din rugăciune conține o interogație ironică: îți este Dumnezeu Tată, ești gata să te așezi în dependență totală de El, cerându-i pâinea cea de toate zilele?

„Poate fi ceva mai dramatic decât această scenă în care îi cerem lui Dumnezeu să ne ierte datoriile precum le iertăm noi datoriile datornicilor noştri? Dar unde este harul? De fapt îi cerem lui Dumnezeu ceva imposibil: să ne anuleze Harul. Probabil că prima cerere am putea situa-o în contextul pildei cu robul nemilostiv, dar în versetele 14 şi 15 se schimbă termenul pe care traducătorul român îl traduce prin „greşelile noastre". Dacă în primul context se poate traduce prin „datorii" (*τὰ ὀφειλήματα*), în reluarea din 14 şi 15 avem termenul care se poate traduce şi prin „greşeală", „ofensă", chiar „păcate, călcări ale legii"; literal, „călcare alături", *cf.* gr. *τὰ παπτώματα*"(Cruceru 2010: 125).

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

Spre finalul rugăciunii poate fi găsită o altă ironie, dacă interpretăm corect termenul *ispită* (*πειρασμός*), care înseamnă mai degrabă 'test' în contextul de faţă. Am descoperit că suntem răi, nu ne duce la test, ştim rezultatele deja.

La fel este în cazul în care spunem „izbăveşte-ne de cel rău". Primul gând porneşte spre Diavol, dar sensul dublu nu trebuie exclus, de unde rezultă ironia: răi putem fi chiar noi. Dacă citim cu atenţie rugăciunea, descoperim adevărata raţiune a acestui fel de rostire, desconspirarea eului, câteva paragrafe mai departe avem soluţia, Isus însuşi ne etichetează: „şi voi, care sunteţi răi" (este acelaşi termen ca acela care se referă la Diavol: *εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες*).

3.1.4. Fiţi liberi... dar robi, fără griji, dar cu povara împărăţiei! (Mat. 6:19-34)

Isus vorbeşte spre finalul discursului despre cele care se văd. Această a doua parte conţine câţiva piloni pe care se aşează întreaga structură ideatică. Pasajul este marcat de tensiunea următoarelor opoziţii: *acum* şi *atunci*, *aici* şi *acolo*, *cer* şi *pământ*, *exterior* şi *interior*, *om* şi *restul creaţiei*, *iudeii* şi *neamurile*, *împărăţia lui Dumnezeu* şi *lumea*[8].

Contrastul ironic este creat în felul următor: nu aduna nimic, dar stai liniştit; nu te îngrijora de nimic, dar poartă grija Împărăţiei. Perspectiva de lungă durată este suprapusă celei sincronice. În aparenţă Isus pare a propune o reluare a horaţianului *carpe diem*. Dimpotrivă, o povară este de purtat, o comoară este de adunat, dar într-un alt loc şi pentru un alt timp. Primele sensuri chiar asupra termenilor înşişi trebuie respinse pentru a muta discursul la un cu totul alt nivel, la nivelul spiritual, comoara adunată este în alt loc, de o altă natură, tezaurizarea, un proces diferit de cel pe care l-am putea imagina la nivel concret.

Următoare provocare ironică este în jurul temei *lumină – întuneric*, temă atât de populară în vreme. Şi aici este operată o inversiune ironică, lumina sau întunericul nu sunt cauzate de ce se întâmplă în exterior, totul este transferat la cel care este umbrit pe dinăuntru de propriul întuneric. Când se vorbeşte despre ochi în traducere literală versetul spune: „Dacă ochiul tău este simplu..."[9]. Aici *simplitatea* are sensul de 'curăţie, transparenţă, claritate'. Versetul 23 este unul dintre cele mai criptice din toată predica: „Dacă deci ochiul tău ar fi rău, întreg trupul tău va fi întunecat. Deci dacă lumina este întuneric în tine, ce mare întuneric este acela!".

În lumina textului de până acum, nimeni nu poate susţine că are ochiul curat şi „simplu". Fiecare cititor, ajuns în dreptul acestui pasaj cade victimă ironiei sau trece în comunitatea celor care pricep ironia, se luminează în cunoştinţă, strigând: „Cât

[8] Pe această tensiune se concentrează studiul lui Carson (2000). Autorul împarte predica astfel: The Kingdom of Heaven: Its Norms and Witness (5:3-16), The Kingdom of Heaven: Its Demands in relation with Old Testament (5:17-48), Religious Hypocrisy: Its Description and Overthrow, (6:1-18), Kingdom Perspectives (6:19-34), Balance and Perfection (7:1-12) şi Conclusion to the Sermon on the Mount (7:13-28).

[9] Grecescul *ἁπλοῦς* a fost tradus de latini prin *simplex*. Expresia mai apare şi în Luc. 11:34, într-un context similar. Mai putem găsi expresii construite cu acelaşi radical, dar contextele paralele nu sunt foarte relevante pentru lămurirea felului în care Matei şi Luca folosesc termenul aici.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

de mare este întunericul acesta!". Intrând în noua comunitate a cunoaşterii şi descoperirii de sine, putem astfel să îndepărtăm întunericul neştiinţei şi să scoatem propria aşchie din ochi pentru a ne putea ajuta aproapele.

În acelaşi timp, privind înăuntrul nostru, descoperind mizeria, ni se cere să privim cu atenţie în afara noastră, cu băgare de seamă. În limba greacă, termenul *καταμανθάνω* înseamnă 'a observa cu atenţie', adică a face observaţie cu acribie aproape ştiinţifică. În versetul 26 ni se cere numai „să privim cu atenţie", gr. *ἐμβλέπω*, aici trebuie să observăm detaliul. În ambele cazuri preverbul are rol intensiv. Ultima opoziţie din acest pasaj este între Dumnezeu şi Mamona. Posibilitatea de a fi un slujitor al lui Mamona pentru cineva care caută să fie cât mai religios este o construcţie ironică la limita sarcasmului.

3.1.5. Fiţi drepţi în judecată.... dar nu judecaţi! (Mat. 7:1-28)

„Nu judecaţi!". Suntem din nou într-o situaţie imposibilă. Ni se interzice judecata, dar imediat în context există posibilitatea ca unii dintre semenii noştri să fie asemănaţi fie porci sau câini, dacă avem mărgăritare şi lucruri sfinte.

> „Mântuitorul ne spune să nu judecăm, să avem grijă cu ce măsură măsurăm, dar paradoxal, în următoarele secvenţe există judecăţi. învăţătorul ne invită, pe noi, nedrepţii, la *a judeca* în diferite moduri. Toată aria semantică a *judecăţii* este acoperită: a discerne, a cumpăni şi chibzui, a aprecia, a da verdicte [...]. După cum observă Bădiliţă[10], verbul *κρίνω* înseamnă şi 'a condamna' şi 'a osândi', dar şi 'a cumpăni, a judeca'. Evanghelia subliniază sensul din urmă al verbului" (Cruceru 2010: 173).

Ironia rezultă din faptul că eşti chemat să judeci, să-ţi ajuţi fratele care are aşchia în ochi, dar tu însuţi eşti blocat de buşteanul din care probabil va fi sărit aşchia oprită în ochiul aproapelui.

> „Imaginea este superbă. Doi tăietori de lemne sunt la lucru. Unuia îi sare în ochi o *aşchie* (gr. *τὸ κάρφος*), aşa că strigă după ajutor. Celălalt ar vrea să ajute, dar este împiedicat de buşteanul din care tocmai a sărit aşchia. Dacă nu îşi curăţă orizontul de vedere, nu va putea să realizeze operaţia delicată, riscând să-i scoată ochiul fratelui său, nu aşchia înţepătoare" (Cruceru 2010: 178).

Isus îi ridiculizează în acest pasaj, face aluzii, îi ironizează pe toţi acei care îi numeau „porci" pe samariteni şi „câini" pe cei dintre neamuri, atacând deopotrivă şi confuzia iudeilor între lucrurile sfinte şi tezaurele Templului. Finalmente, ironia este lăsată deoparte, iar concluzia transpare: „şi voi, care sunteţi răi!". Şi totuşi, dacă vrei să faci ceva bun, atunci ceea ce ai aştepta din partea oamenilor, aceea trebuie să faci mai întâi. Îndemnul „nu judeca" trebuie respins, apoi căutăm alternativa într-un alt sens al judecăţii, pentru a ne stabiliza, dacă vom fi înţeles constructul ironic în

[10] Bădiliţă (2009: 196).

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

afirmaţia că singurul care are drept de judecată, viaţă şi moarte asupra noastră este însuşi Dumnezeu, cel care dă ploaie şi soare şi peste cei judecaţi drept „răi" de acei care s-au considerat până la iniţierea procesului ironic „buni".

O altă ironie subtilă, care amendează judecăţile greşite pe care le-am putea face, este legată de comparaţia „poarta îngustă" – „poarta largă", „calea îngustă" – „calea largă". Acestea trebuie găsite, dar în acelaşi timp sunt descoperite. suntem îndemnaţi să găsim, ceea ce numai Dumnezeu poate revela, generându-se o tensiune enormă chiar înspre sfârşitul textului, unde, printr-o avalanşă de metafore (două feluri de prooroci, lupi şi oi, struguri şi smochini, pomi buni şi pomi răi, roade) suntem îndemnaţi să facem alegeri şi etichetări în situaţia în care textul s-a deschis cu îndemnul de a nu judeca.

> „[15] Păziţi-vă de proroci mincinoşi. Ei vin la voi îmbrăcaţi în haine de oi, dar pe dinăuntru sunt nişte lupi răpitori. [16] îi veţi cunoaşte după roadele lor. Culeg oamenii struguri din spini sau smochine din mărăcini? [17] Tot aşa, orice pom bun face roade bune, dar pomul rău face roade rele. [18] Pomul bun nu poate face roade rele, nici pomul rău nu poate face roade bune. [19] Orice pom, care nu face roade bune, este tăiat şi aruncat în foc. [20] Aşa că după roadele lor îi veţi cunoaşte" (Mat. 7:15-19).

4. Concluzie: „le vorbesc să nu înţeleagă, dar ferice de urechile voastre..."

Textul se încheie cu imaginea celor două case spirituale. Ironic este faptul că aceste case indică tocmai spre textul care a fost citit. Avem de zidit o casă spirituală, ne spune Profetul care încă este în viaţă, ale cărui roade încă nu le ştim, dar trebuie să ne zidim construcţia vieţii spirituale chiar pe discursul lui, prin credinţă. Dar tocmai ne avertizase să căutăm roadele pentru a descoperi proorocii falşi între adevăraţii profeţi. Nu este cu totul ironică situaţia? Nu este imposibilă pretenţia? Noul Profet declară că nu vrea să strice Legea, dar ne cere să ne întemeiem viaţa pe învăţătura lui, care este o interpretare ciudată şi chiar în sens contrar a Legii.

> „[24] De aceea, pe orişicine aude aceste cuvinte ale Mele şi le face, îl voi asemăna cu un om cu judecată, care şi-a zidit casa pe stâncă. [25] A dat ploaia, au venit şuvoaiele, au suflat vânturile şi au bătut în casa aceea, dar ea nu s-a prăbuşit, pentru că avea temelia zidită pe stâncă. [26] însă ori şi cine aude aceste cuvinte ale Mele şi nu le face, va fi asemănat cu un om nechibzuit, care şi-a zidit casa pe nisip. [27] A dat ploaia, au venit şuvoaiele, au suflat vânturile şi au izbit în casa aceea: ea s-a prăbuşit şi prăbuşirea i-a fost mare".

Dar mai mare ironie decât aceasta este că ni se cere să facem ceea este imposibil de făcut. Învăţătură puternică, învăţător uimitor, dar cine poate face tot ce s-a spus? Atunci cum îi putem judeca pe cei care nu fac ceea ce li se cere?

Finalul discursului este lăsat în seama unui cor antic, vocea poporului, care indică verdictul judecăţii: Acest Profet are putere, nu cărturarii şi învăţătorii lor, care tocmai fuseseră ridiculizaţi şi ironizaţi. El are puterea de a trăi propriile

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

învăţături. Între cele două tipuri de opţiuni între care pendulează tot timpul discursul, ne rămâne, în mod ironic, o singură opţiune, şi aceea este imposibilă.

> „Întreaga *Predică*, de la un capăt la celălalt, ne oferă tensiuni şi opoziţii greu de rezolvat. Nu sunt decât două feluri de îngrijorări: îngrijorările lumii şi grija pentru împărăţie; două feluri de judecăţi; două feluri de oameni; două feluri de porţi; două căi; două feluri de turme, oi şi capre; două părţi, stânga şi dreapta; două feluri de temelii; două învăţături, cu autoritate din partea Tatălui şi celelalte, inutile exerciţii cărturăreşti. Există o minoritate a vieţii şi o majoritate a pierzării. Ultimul act al *Predicii de pe munte* stă sub semnul vieţii şi morţii, prăbuşirii sau supravieţuirii" (Cruceru 2010: 198).

Într-un sens, *Predica de pe Munte* seamănă cu discursul lui Guido din *La vita e bella* sau cu discursul lui Don Quijote faţă de Sancho. Ambele discursuri caută să vrăjească lumea, să o transforme, înfrumuseţând-o, dând speranţă. Discursul lui Isus este opus cu totul, urâţeşte lumea, luându-ne orice speranţă pe care am putea-o zidi în noi înşine, aruncând-ne în afara noastră, spre el. Ipoteza înţelegerii în cheie ironică a acestui text este susţinută nu doar de exemplele de mai sus, ci şi de alte două texte, unul compus din şapte pilde, Mat. 13, celălalt din şapte tablouri, Mat. 24 şi 25, texte asupra cărora vom reveni într-un alt studiu.

Deocamdată, în schema scenografiei ironice, primejdia cea mai mare este să devenim victimele naive excluse din comunitatea interpretativă. Trebuie să intrăm între complici, primejdia fiind de a asculta ironia fără să o înţelegem.

> „De aceea le vorbesc în pilde, pentru că ei, măcar că văd, nu văd, şi măcar că aud, nu aud, nici nu înţeleg. Şi cu privire la ei se împlineşte proorocia lui Isaia, care zice: „Veţi auzi cu urechile voastre, şi nu veţi înţelege; veţi privi cu ochii voştri, şi nu veţi vedea. Căci inima acestui popor s-a împietrit; au ajuns tari de urechi, şi-au închis ochii, ca nu cumva să vadă cu ochii, să audă cu urechile, să înţeleagă cu inima, să se întoarcă la Dumnezeu, şi să-i vindec." Dar ferice de ochii voştri că văd; şi de urechile voastre că aud!" (Mat. 13:13-15).

Bibliografie

Bădiliţă 2009: Cristian Bădiliţă, *Noul Testament - Evanghelia după Matei*, ediţie bilingvă, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2009.

Booth 1974: Wayne Booth, *A rhetoric of Irony*, University of Chicago Press, Chicago, 1974.

Carson 2000: Donald A. Carson, *Jesus' Sermon on the Mount and His Confrontation with the World: An Exposition of Matthew 5-10*, Global Christian, Grand Rapids, 2000.

Cornilescu 1924: Dumitru Cornilescu, *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, traducere nouă, cu trimeteri, Societatea Biblică pentru Răspîndirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, Bucureşti, 1924.

Cousland 2002: J. R. C. Cousland, *The Crowds in the Gospel of Mathew*, Brill, London, 2002.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)

Cruceru 2010: Marius-David Cruceru, *Şi voi, care sînteţi răi, fiţi desăvîrşiţi ca Tatăl!, o abordare periegetică a Predicii de pe Munte*, Risoprint, Cluj-Napoca, 2010.
Dane 2011: A. Joseph Dane, *The Critical Mythology of Irony*, University of Georgia Press, Athens, Georgia, 2011.
DeMan 1983: Paul DeMan, *Blindness and Insight, Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism*, 2nd ed., University of Minnesota, Minneapolis, 1983.
Dormandy 2003: Richard Dormandy, *Jesus' Cutting Irony: Further Understanding of Mark 11:17*, în „Expository Times", Vol. 114 (2003), nr. 10 (Jul.), p. 183-187.
Fowler 1994: Watson Henry Fowler, *A Dictionary of Modern English Usage*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 1994.
McNutt 1999: Paula McNutt, *Reconstructing the Society of Ancient Israel*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentuky, 1999.
Muecke 1969: Colin Douglas Muecke, *The Compass or Irony*, Routhledge, London, 1969.
Zodhiates 1998: Spiros Zodhiates, *The Beatitudes - The Pursuit of Happiness: A Commentary on Matt. 5:1-11; Luke 6:20-26*, AMG Publishers, Chattanooga, 1998.

BDD-A19602 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:42 UTC)